

חייו הטרגיים

של מרסל פרוסט

אנשים וגורלות
מאת: טפן צוויג
הוצאת: זמורה ביתן
167 עמודים

הוא נולד בסמוך למלחמה, בעשרה ביולי 1871 בפאריס, במשפחת רופא מפורסם. משפחה ברוגנית עשירה מאוד. אולם אומנותו של האב ורכוש המיליונים של אמו לא הצליחו להציל את ילדותו: בן תשע נפטר מרסל הקטן מבריאותו. כשזכו מטיל ביער פולון נתקף קצרה, והתקפים חוזרים ונשנים אלה קורעים את חוזהו עד נשימתו האחרונה. החל בשנתו התשיעית נאסר עליו כמעט כולו: נסיעות, מישחקים עליונים, תנועה, שמחה, כל מה שמכנים ילדות. על כן היה במקום מסתכל חרעין, עדין-רגש, גרוי עצבים. רוגז על נקלה. בקיצור, יצור שניחן בגרירת עצמותו: גורלה אהבתו וגדולה אהבתו לגוף, אולם לעתים רחוקות ניתן לו לראות אותו. ולעולם לא כאביב: אבקה-פריחה הקי, להט הטבע ופוריותו מכאיבים לאבריו הגפיעים ולדלקתו. גדולה אהבתו לפרחים, אך אסור לו לקרב אליהם. כשנכנס ידיו לחדרו וציפורן ברש-מקטורנו, נאלץ מרסל לבקש ממנו לסלק את הפרח. ביקור בטרקלין שבו פרחים על השולחנות מרתק אותו לכמה ימים למיטתו. לפעמים הוא נוסע במרכבה שחלונותיה סגורים ורואה מבעד לזכוכית את הצבעים האהובים, את הגביעים הנושמים. הוא אופף ספרים, ספרים, ספרים. כדי לקרוא את מסעות, את הגופים החסומים בפניו. פעם אחת הגיע לונציה. פעמים אחדות לים. אבל כל מסע כזה מתיש את כוחו. הוא מסתגר בפאריס. על ידי כך מתענת תפיסתו את ההווה האנושי. מצלול הקולות בשיחה, המכבנה בשערה של אשה, כיצד אדם יושב אל השולחן וכיצד הוא קם. כל הקישוטים המעודנים של ההווה החברתי נחרטים בעוצמה רבה בזכרונו. פרטים ועזרים שבזעזעים שובים את עיניו הערות תמיד בין שני עצעופים. כל הקשרים, התפניות, הסרפנטניות והעצירות שבשיחה נצורים באוזניו על כל ריטורטיהם וריקם. אחר כך יידע לתאר ברומן שלו את שיחת הרוזן גורפואה על גבי מאהד וחמישים עמודים. ולא יחסר בתיאור נשימה או תנועה מקרית, או היסטוס ומעבר. עינו עדה ורזיה בתמורה על שאר האברים התשושים.

ההורים הועידו אותו ללימודים ולקריירה דיפלומטית, אבל בריאותו הרופפת מכשילה את כל הכוונות. אלא שאין הרבר דוחק. הוריו עשירים. האם מעריצה אותו, והוא מבזבז את נשותיו בחברה ובטרקלינים. עד שנתו השלושים וחמש חי ויבטלה מגוחכים, טפשיים, חסרי שחר יותר מחייו של כל אמן גדול. שפתח סגנון ככל הפגישות והפעולות של חברות הבטלנים העשירים המקראות חברה. ובכל מקום מקבלים אותו. המשיחית שנה אפשר למצוא לילה לילה ככל טרקלין, אפילו בסגורים יותר. את הצעיר העדין והביישן, המלא אריות-כבוד לחברה הגבוהה וכל אשר בה, ולראות אותו מטפפט, מחור, משתעשע או משתעמם. בכל מקום תראה אותו, מחליק ומצטרף לשיחה, ולכל הפלא מקבלת פולש כבידלישם זה גם האריסטוקרטיה הגבוהה של סן-דורמן. וזו הגדולה בהצלחותיו.

כי לכאורה חסר מרסל פרוסט הצעיר כל תכונות חשובות. את הוא נאה במיוחד, אינו הדור במיוחד, אינו מן האצולה, ואמו יהודיה. גם הישגו הספרותי אינו מבליט אותו כלל. שבו הקובץ הקטן "ההנאות ומישחקים" אינו חשוב ולא זכה בהצלחה. גם אם זכה בהקדמת-חסד של אלכסנדר פרנס, נדיבותו היא שמחבת אתו על חבריו: הוא מטייל על נהשים פרחים יקרים, שופע מתנות מפתיעות, זומין ומכבד את הכל, מייצע את מוחו כיצד להחביב על הדברים האפסיים שבחברתו. במלון ריץ הוא מפורסם בהומותיו ובתשבים העצומים. הוא נתן יותר מהמיליארדרים האמריקנים, ועם כניסתו לפרוורוד עפים כובעים מהראשים ביראת-כבוד. מסיבותיו מצטיינות בכובוד רמיני ובתפרים מעולה: הוא מצווה לכנס את המיטב מהחנות המיוחדות בעיר, ענבים מהנות בגדה השמאלית, פרגיות מקרלטון, פרי וירק חרש מניצה, ובכך הוא מקרב ומחייב את כל פאריס" כנימוסים ובחסדים. כלי לבקש לעצמו רבר.

אולם יותר מכספו המכובד בצעונו מחבתת אותו על החברה יראת-הכבוד החולנית שלו למינהגיהם. הערצת-העבר לגינוניה-הטקס. החשיר בות הרבה שהוא מייחס לכל ענייני-החברה, לכל הבלותות האופנה. כספר-קורש הוא בעיניו ה קורטג'יאנו הבלתי-כתוב, ספר הנימוסים האד סררי הישיבה אל השולחן: מרוע הושיבה הנסיכה 'א' את הרוזן ל' בקצה השולחן ואילו את הברון ר' בחלק העליון. וכל רכילות קטנה, וכל שערויה חולפת, מרגשות אותו כאסון המזעזע את העולם. והוא שואל חמישה-עשר אנשים על הסדר החשאי במחזור ההזמנות של הנסיכה מ'. או: מרוע אריסטוקרטי פלגנית קיבלה תא שלה את האדון פ'. ומתוך תאוה זו, מתוך כובד-אשר זה כלפי עניינים אפסיים, המשתלט אחר כך גם על ספריו, הוא זוכה גם למעמד של מנהל הטקס בעולם-מישחקים מגוחך זה. חמש-עשרה שנה חי בעל רוח נעלה זו, אחת הרמויות החזקות בתקופתנו, חיים חסרי-שחר כאלה בין בטלנים

מרסל פרוסט

ושוחרי-הצלחות, תשוש וקורח במיטתו ביום, ובערב נחפש לבוש פראק מחברה לחברה, מכובד את זמנו בהזמנות, במכתבים ובמסכות. בקיצור, האיש המיותר ביותר בריקוד יומיומי זה של השחצנות והריגנות. בכל מקום מקבלים אותו כרצון, אך בשום מקום אין מקדישים לו תשומת לב אמיתית. למעשה, הוא פראק ועניבה לבנה בין שאר פראקים ועניבות לבנות.

ורק במעשה קטן אחד הוא נבדל מהשאר. לילה לילה, כשהוא עולה על משכבו ושנתו נודדת, הוא רושם על פתקים כל מה שראה ושמע. לאטילאט נצטברו ערימות של פתקים, והוא שומר אותן במעטפות גדולות. וכמו שהיה סך סימון, לכאורה חצוני-ימיה-השורה בחצר המלך, רושם כחשאי ושופט את התקופה כולה. כך רושם לילה לילה מרסל פרוסט את כל הבלות של "כל פאריס", רושם ומעיר הערות תכנית לצקת אולי בעתיד את כל החולף בצורה יציבה. ועתה שאלה לפסיכולוג: מהו הגורם הקובע? האם חי מרסל פרוסט. החולה ובלי מוכשר לקיום, חיי טנוב מטופשים וחסרי-משמעות אלה חמש-עשרה שנה רק מתוך חרווה פנימית, ואילו הרשימות הן עניין צדדי. מעין טעימה-חזרת של מישחק החברה שנשתיים מהר מדי? או שהוא הולך אל הטרקלינים ככימאי אל המעבדה, ככונטאי אל האפר, כדי לאסוף בליימשים חומר ליצירה גדולה וחר-פעמית? האם הוא מעמיד פנים או תוכיכוכור, האם הוא אחד מצבא מבזבזי הימים, או רמגל ממדינה אחרת, נעלה יותר? האם הוא מטייל להנאתו או מתוך חשבון, והאם תאוה מטרפת זו להבנת גינוניה-הטקס היא צורך חיוני לו, או רק תחפושית של אנליטיקן נלהב? קרוב לוודאי ששני הגורמים היו מעורבים בו בצורה מאנית, ולעולם לא היה טכנה-אמך הצרוף שלו בא לידי ביטוי לולא עקרה אותו ידו הקשה של הגורל: מעולם-מישחק הבטלני של השיחה, וסגרה אותו בעולמו המוולג, החשוך, ומאר רק לפעמים כאור הפנימי שלו.

כי פתאום נשנתו הנסיבות. בשנת 1903 מתה אמו וזמן קצר אחר כך קבעו הרופאים שאין מרפא למחלתו, המחמירה יותר ויותר. בתנועה אחת משנה מרסל פרוסט את אורח חייו. הוא מסתגר

הרמטית כמנזרו בבולור האוסמן, ובלילות הופך העצלו והמשוטט המשועמם לאחד הפועלים העובדים המתמדה ודרכקות, לתמהוה של ספרות המאה הלוהקרת. בלילה הוא עובר מהווה החברתי המפוזר אל ריכוז הברידות השלמה. והנה תמונה טרגית של סופר גדול זה: כל היום כמיטה, וגופו הרוה, המרוקן על ידי השיעול, קופא ורועד בעויותות. שלוש כותנות הוא לובש. על חזהו סינרית מרופדת צמר-גפן. כפפות עבות לידיו. ועדיין הוא קופא. באח בעורת אש, אין החלונות נפתחים. כי כמה עזיר הערמון העלובים הנטועים באספלט מכאיבים לו בריחם הרק (אין עוד חוה אחד בפאריס המרגיש בו). מעוקס הוא שוכב. נושם כככדות את האוויר הרוחס, המורעל בריח התרופות. רק מאוחר בערב הוא מתעשת מעט ויוצא לראות קצת אור. קצת הידור, כמה פנים אריסטוקרטיות, משוה מאוירת-הזוהר האהובה עליו. המשרת מלביש עליו את הפרק, הואפן אותו כסודר, מלביש את הפרווה. בלבוש זה הוא נוסע לריץ כדי לשוחח עם כמה אנשים, כדי לראות את המתורות, לחוש באווירה הנערצת עליו. לפני הפתח ממתינה המרכבה שלו כל הלילה ומחזירה אותו עייף עד כלות-יכוח אל מיטתו. אין הוא מבקר עוד בטרקלינים. אבל פעם אחת ביקר: דרוש לו ברומן פרט בנוהגו של אריסטוקרט מכובד. לתמהון הכול הוא גורד רגליו אל טרקלין, כדי לצפות כיצד מרכיב הדוכס מסגן את המנוקל. באחד הלילות נסע אל פרוצה מפורסמת לשאול אותה, אולי שמרה על הכובע שחבשה לפני עשרים שנה ביער בולון. הוא וקוק לכך בתיאור אודט. מאוכזב היה כשלעגה לו וסיפרה, כי זה כבר נתנה את הכובע למשרתת שלה.

והנה הביאה המרכבה את האיש העייף מאוד אל ביתו. על התנור המוסק תמיד תלויים הלנבים שלו. זה כבר אינו יכול ללבוש לבנים קרים. המשרת מלביש אותו ומוליך אל המיטה. ובמיטה, על גבי לוח המונח לפניו, הוא כותב את הרומן רבי-ההיקף, "בחיפוש אחר הזמן האבוד". עשרים יקקים כבר נגדשו רשימות. השולחנות והכסאות קרובים למיטה והמיטה עצמה לבנים מרפים ומפתקים. הוא כותב וכותב יום ולילה. בכל שעה מקור. הלאה. הלאה. הלאה. לפעמים בא לבקר ידיו, ומיד פרוסט שואל אותו על פרטים מחיי החברה. גם ברעיתו עדיין הוא מגשש בכל מחוש הסקרנות בעולם החברה שאכר לו. הוא מריץ ככלכים את ידיו להביא לו ידיעות על השעוריות, כדי שידעו את כל הפרטים על פלוגי, והוא רושם בלהיטות עצבנית את כל המסופר לו. הקרחת אוכלת בו יותר ויותר. האדם הקורח רועד. אבל היצירה מתפשטת וגדלה: הרומן, או ליתר דיוק, סדרת הרומנים: "בחיפוש אחר הזמן האבוד".

הוא התחיל בכתבת היצירה ב-1905 וב-1912 היא נראית לו גמורה. לפי ההיקף יהיו ברומן שלושה כרכים עבים (עם ההרחבה בשעת ההדפסה יצאו עשרה). עתה הטרידה אותו שאלת ההוצאה-לאור. מרסל פרוסט בן הארבעים הוא אלמוני יתרה מזו, מצבו גרוע ממצב האלמוני, שכן שמו ידוע לשימצה בחוגי הספרות: מרסל פרוסט, הרי זה הסגוב מהטרקלינים. הספורן של החברה הגבוהה, המפרסם מפעם לפעם ב"פיגור" אנקדוטות על הטרקלינים (הקוראים הגרועים קראו תמיד מרסל פרבו במקום פרוסט). אין איש זה יכול ליצור משהו טוב. אם כן, אין לו תקווה למצוא מו"ל. ידיו מנסים לאפשר את הפרסום לפי רכבם. אריסטוקרט גבוה הזמין אליו את אנדרה ז'יד, עורך "נובל רווי פרנס" ונתן כידו את כתבי-היד. אבל כתבי-העת, שירוויח אחר כך מיצירה זו, מבלתי-פרנקים, דווחה את כתבי-היד. כן דוחים אותו "מרקור דה פרנס" ואולגורוף, סופי-סופ נמצא מו"ל חרש ואמץ, המסכים להסתכן. אף על פי כן חולפת שנתים עד הופעת הכרך הראשון ב-1913. וכשאומרת התהילה לפרוש כנפיים, פורצת מלחמת העולם ומצניחה אותו.

לאחר המלחמה, לאחר הופעתם של חמישה כרכים, מתחילות צרפת ואירופה להבחין ביצירה אפית מיוחדת במינה זו. אבל האיש שהתהילה מכנה אותו מרסל פרוסט כבר אינו אלא ברל אדם כחוש, קודרת, חרד, צל מרטט, חולה מסכן. המאמץ את כוחו כדי לזכות ולראות תפוסת יצירתו עדיין הוא הולך בערבים אל ריץ. שם, ליד שולחן מכוסה מפה, או בתאו של השוער, הוא מגיח את הלינינות האחרונים. מפני שבכית, בחדר, במיטה הוא חש כבר את הקבר. רק כאן, כשהאווירה החברתית האהובה עליו מרהפת לעיניו, יש כירו

לגיים קצת כוח. ואילו בכית הוא צונח כמשותק. מעייף את עצמו בסמים משככים, או מעורר את עצמו בקופאין לשיחה עם ידידים או לעבודה. מחלתו גוברת במהירות, אבל האיש העייף עובר בלהט גובר, בחמרה גוברת, כדי לגבור על המוות. הוא מסרב לשאול ברופאים. הם עינו אותו זמן רב ולא עזרו. הוא מתגונן בכוחות עצמו, ומת ב-18 בנובמבר 1922. בימים האחרונים, עם תחושת הסוף הוא מסתער על הבלתי-נמנע בנשקו היחיד של האמן: התצפית. הוא מנתח בגבורה את מצבו, ער עד הרגע האחרון. ורשימות אלו מיועדות לשוות בהגנה למות גיבורו ברטוט אמיתות ופלטיות רבה יותר, ולהוסיף פרטים אינטימיים אחרונים, שנבצר מהמחבר לרעתם ורק ההולך למות יודע אותם. תנועתו האחרונה היא ההסתכלות. על הארונות של המת. על פתק בלתי-קריא שנתלכלך בתרופות שנשפכו, נרשמו כדי הקופאת כבר דבריו האחרונים. הרי אלו רשימות לכרך חרש שכתבתו דורשת שנים. ואילו לו ניתנו דקות בלבד. וכך הוא סוטר על פניו של המוות: מתוה נהדרת אחרונה של האמן. הגובר על אימת המוות בכך שהוא מצותת לו.

סיפור הורים

אופנה מודרנית

האופנה דורשת להיות באופנה. זה מודרני להיות מודרני ועל האופנים המודרניים להישמר, פן יאבד עלימו כלה, כדברי אליפו התימני על המודרניסטים המיושנים של ארץ עוז בשנת תרפפו שלפני הספירה.

"מודרני" באה מן הצרפתית ונגזרה מן הלאטינית, שבה MODUS היא "דרך", ו"אופן" ו"MODUS פירושה, "זה עתה". כשמישהו בוקט "מה עתה", הריהו מודרניסט במשמעות המילולית. ומכאן חידשה חמדה בניהודה את "האופנה" שניגזרה מן "האופן", תירגום ל"mode הצרפתית שניגזרה מן המודוס והמודו הלאטיניים. נמצא, שהאופנה והמודרניזם אחיינים, שהאהבה פורחת

לאן נושבת הרוח

סידרת שיחות בשיתוף דף חדש עם תוכנית הרדיו בימות ובדים

במערכת דף חדש הוחלט לזיום דיין מקיף ואינטנסיבי על נושא: האמנות הישראלית - כיום כנגמה לבחון הש"פעות. תהליכים ומטרות, לאתר את כיוון הרוח ולהשיב על השאלה האקדמית: האם קיימת (או מתפתחת) אמנות ישראלית? שאלה המתבקשת ערב מלאת ארבעים לקיום המדינה.

כדי למנוע נשירת הנושא מסדר היום, אחרים. הועלה הרעיון לפעול בשיתוף עם גוף תקשורתי נוסף, ולקיים סידרת בת שמונה שיחות נפרדות אך רצופות ככל האפשר. בנושא הנ"ל, אשר תשודר דרנה בתוכנית הרדיו בימות ובדים אחת לאחת. במשך שבועות אחדים, ותפורסמנה ברומנים כמדורנו דף חדש.

רצף זה אשר יכלול, כאמור, חשיפה כפולה בדין ובעיתון, יש בו - כך אנו מאמינים - כדי להכפיל את השיבות הנושא בתודעת הציבור, ולהשיג אפקט בעל-משמעות, במיוחד אצל מעצבי התרבות במדינה, דבר שיקשה להשיגו באמצעות רשימה-עיתונאית בודדת או בתוכנית רדיו חודשית.

לסידרה זו יזמנו משוררים, סופרים, ציירים, אנשי קולנוע, אנשי מחול, אנשי תיאטרון, מוסיקאים, אנשי-רוח ואחרים. כל שיחה תכלול כמה משתתפים (ככל פעם מתחום אמנותי אחר) ויחידיו ינסו להתמודד עם השאלות הנ"ל ולהאריך מדי וויית ראייתם הספציפית. כך תתקבל תמונת-מצב של האמנות (ואולי גם התרבות) הישראלית כיום. תמונה אשר תהווה אבן-דרך לדין בשאלות אלה בעתיד. ומי יתן ויומה זו אכן תוביל אל דיין יסודי, ממושך ובלי תלוי בסוגיה זו. השיחה הראשונה תשודר ברדיו ותפורסם ב"דף חדש בקרוב.

ש.צ.